

© 2004 р. **В. М. Братасюк**

Тернопільська академія народного господарства

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ТРАДИЦІЯ ПОСТМОДЕРНУ ТА ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Нинішні дослідники констатують, що на зміну модерному стилю мислення прийшов постмодерний, який, як і попередні способи мислительної діяльності, складає основу і передумову всіх установок людської свідомості [5; 2; 15]. Стиль мислення епохи або інтелектуальна традиція епохи – це сукупність найрізноманітніших смислів і значень, понять і категорій, загальних схем мислення, принципів, мислинневих домінант, взірців, парадигм тощо, які, складаючи цілісну і динамічну систему, є імпліцитною передумовою теоретичного мислення епохи, тими “майже непомітними для неї окулярами, через які вона дивиться на світ” [6, с. 134]. Будучи одним із найістотніших елементів у механізмі соціокультурної детермінації найрізноманітніших культурних утворень, стиль мислення епохи або її інтелектуальна традиція охоплює своїм впливом і політико-правову сферу, визначає основи установок правосвідомості, окреслює особливості юридичного мислення, його горизонт, форми і стилі його проявів, об’єктивації в розмаїтних складових правової реальності. Цей вплив інтелектуальної традиції доби може бути дуже значним. А від стилю юридичного мислення, як стверджують сучасні західні дослідники, залежить безпосередньо специфіка, стиль правової системи [26].

В українській правничій науці поки що інтерес до цієї проблематики невеликий. Окремі аспекти цієї проблеми висвітлені такими науковцями, як: М. Козюбра, А. Козловський, О. Бандура, Л. Петрова, С. Шевчук та ін. [27; 11; 7]. Недостатня розробленість цієї теми в науковій літературі й зумовила вибір теми даної статті.

Стара, довготривала інтелектуальна традиція, усталені, з кількавіковою історією способи мислення можуть так сильно впливати на юридичне мислення і правову реальність через нього загалом, що вони можуть стати майже нечутливими до змін реального життя. Слушно з цього приводу пише український

правник В. М. Селіванов, наголошуючи, що старі взірці мислення, застосування принципу “права сили”, забезпечення існуючого юридичного культурного природного процесу “відтворення традиційних методів та форм та народження нових способів авторитарного правління” ведуть суспільство в кінцевому підсумку до “демократичного безправ’я” [24, с. 81-82].

Сучасний світ змінюється під впливом стилю мислення, інтелектуальної традиції, яка багато в чому відрізняється від попередньої модерної, основною домінантою якої є класичний раціоналізм з його тяжінням до фундаментальності, кумулятивності, прагненням до моноїстини, монокритерію її, монометодологізму, аналітичності, логіко-раціональним обґрунтуванням, загалом “науковіруванням” (Лук’янець В., Соболев О.), запереченням ціннісної парадигми тощо.

Постмодерна інтелектуальна традиція уже в основному склалася, і можна стверджувати, що вона не сприймає ніяких типів “духовного монополізму”, “монізму”, “центризму” тощо. Постмодерний розум звільняє себе від претензій на тотальне панування, він антитоталітарний, він не шукає єдності та уніфікації в соціальній дійсності, він – за розмаїття альтернатив і тенденцій, плюралізм, він прагне ствердити та захистити унікально-неповторне одиначне, окремішне. Логоцентр постмодерну складають такі поняття та категорії як: людина, творчість, свобода, справедливість, краса, право, множинність, унікальність тощо на відміну від логоцентру модерної інтелектуальної традиції, що складається з таких понять і категорій як: Розум, Логос, Наука, Істина, Система, ціль, єдине, влада, закон, держава.

Постмодерний стиль мислення відобразився в сучасній економіці, що має дуже виразну персоналістичну окресленість (малий та середній бізнес), в різних персоналістичних сучасних релігіях (наприклад, реформоване християнство західної парадигми), в філософії

(екзистенціалізм, персоналістична філософія, герменевтика тощо), в соціально-політичній сфері (ствердження демократичних, соціально орієнтованих, ліберальних держав та громадянського суспільства з його персоналістичними цінностями тощо).

Правова культура європейського Заходу також вбирає в себе основні доміанти постмодерного стилю мислення. Інакше і бути не може, бо ж право в усіх формах його буття є складовою культури, культурним феноменом, який відчуває на собі усі більш-менш значні впливи, зміни, що у ній відбуваються [29]. Німецький філософ права А. Кауфманн писав: “Ідея права є ідеєю персонально окресленої людини – або ж взагалі нічим... В кінцевому підсумку, пізнання людей /.../ є рівнозначним пізнанню права” [8, с. 442]. Людина постійно змінюється, а з нею і право.

В сучасному західному суспільстві на основі постмодерного стилю мислення формується постмодерна правова реальність. Вона ґрунтується на ідеї ключової ролі суб’єкта в пізнанні та діяльності як свідомого, цілеспрямованого носія особистісних неявних когнітивних передумов, які першопочатково соціально, історично, культурно обумовлені, герменевтичне розкриття яких забезпечує адекватність отриманого знання. Оскільки будь-яка правова теорія залежить від особистості вченого, тому закони наукового мислення часто не співпадають із законами логіки, а метод науки є складним проявом особистості науковця. Сучасна правнича науки все більше і більше пронизується принципом суб’єктивності. Суб’єктивними можуть бути не лише окремі ідеї вчених, але й цілі системи знань, метасистеми. Отже, сучасна західна юриспруденція, будучи пронизана домінантою суб’єктивності, стверджує принцип плюралізму в поглядах на істину, методи її досягнення, критерії її тощо. Якщо науковець-юрист мовить своїй аудиторії правду, то не треба сприймати її за універсальну – постмодерна раціональність не претендує на моноістину. Навпаки, вона орієнтує на ідею, що право є не стільки істинним, скільки істиннішим [8]. Воно поєднує в собі логічно-раціональний, психологічний, матеріальний, духовно-ідеальний, екзистенціально-ірраціональний, соціальний тощо аспекти [17; 8; 3; 25; 13]. Постмодерна інтелектуальна традиція, на відміну від модерної, яка наполягала на моноістині та монометоді, схильна цінувати ко-

жний підхід, кожний інтелектуальний напрям, бо вони дозволяють побачити правову реальність багатопланово, як цілісне, складне, динамічне утворення, що є невід’ємною складовою світу людини. Постмодерний стиль мислення зумовлює використання принципу доповнюваності і в правовому знанні – т. з. інтегративна юриспруденція є відображенням цієї мислительної установки.

Орієнтація на принцип плюралістичності, звернення до поліметодологізму – характерна риса постмодерного правового мислення [4, с. 15]. Думається, що в сучасній юриспруденції використання фіксованих методів пізнання є цілком виправданим, але недостатнім – правова реальність набула нових характеристик, традиційні, наприклад, норма – розмиваються стають плинними [19, с. 41]. Поєднання, взаємодоповнюваність класично-раціональної, не-класичної та посткласичної методології, буде, мабуть, найефективнішим способом дослідження сучасного правового розвитку. Методологія логіки життя виявилася нині значно продуктивнішою від логіки методу.

Апеляція постмодерного мислення до принципу плюралістичності в корені змінює погляд на проблему розуміння права, структуру, витоки його, функції, судочинство, загалом правозастосування. В сучасній зарубіжній літературі все більше звучить ідея децентралізованої демократії, в умовах якої держава, оцінюючи свою нормотворчу роль, бачить її в зближенні позицій, суспільному обговоренні чи вільних переговорах, – тобто узаконює правову систему, що встановлюється самими сторонами. Для того, щоб бути адекватним соціальній реальності, право, в якійсь своїй частині повинно породжуватися самими сторонами, – підкреслює французький науковець А. Гарапон [1, с. 282]. Так, пише він, стає очевидним, що, крім держави, яка раніше утримувала монополію на нормотворчу діяльність, розвиваються інші джерела права: ринки, професійні спілки, сім’я тощо. А. Гарапон підкреслює, що зміст норми “не варто шукати більше в області соціальної поведінки: стандартизованої чи підданої фантазії кожного – зміст норми виступає предметом визначення в кожному конкретному випадку” [1, с. 283].

Наприклад, ст. 372-1 Цивільного кодексу Франції передбачає, що “якщо батьки і матері не могли домовитися про те, чого вимагають інтереси дитини, тоді практика, якої вони

притримувалися в подібних ситуаціях, може служити їм нормою”. В цьому випадку сім’я наділяється повноваженнями бути “автором” свого власного права. Суддя не робить висновків, ґрунтуючись на якійсь моделі або експертній стороні стосовно інтересів дитини. Він зробить це, вислухавши сторони. Норма не має більше позитивного змісту, зате процедура стає видом сприйняття реальності, єдиним способом застосування загальних цінностей, таких як рівність чи пропорційне представництво в конкретних ситуаціях [1].

Суддя, що знаходиться в сфері перетинання багатьох світів, покликаний грати головну роль в цьому позбавленому локалізації пошукові смислу. Єдність права не принесено в жертву остаточно, але його не шукають більше на глобальному рівні, на рівні державної юридичної позитивної системи. Смысл шукають казуїстичним способом, свій – для кожного визначеного випадку, тобто в децентралізованому просторі. Внутрішня цілісність і логічність продовжують бути метою, але тепер не даються одразу. Децентралізація права вказує на занепад традицій єдиного автора нормативного порядку. Як бачимо, в цих умовах незрівнянно зростає роль судді і судочинства. Континентальна правова система перестає бути “закритою”, вона відкривається, впускаючи прецедент, апелюючи до живого права. В цих умовах розширюється “набір” критеріїв істини, їх об’єктивність доповнюється суб’єктивними моментами.

Західноєвропейське континентальне право в умовах постмодерну все більше наближається до людини, стає невід’ємним елементом її індивідуального буття, набирає рис персоналістичності. Про це свідчать філософсько-правові концепції та вчення, що з’явилися в Західній Європі продовж ХХ ст.: феноменологічна філософія права, екзистенціальна, правнича герменевтика, різні концепції відродженого природного права. Всі вони, як правило, прагнуть захистити унікально-неповторне особистісне “Я” від дегуманізованого позитивістсько-легістського праворозуміння і такої ж практики.

За останнє десятиліття українські юристи мали змогу познайомитися з фундаментальними роботами таких західних науковців як: Р. Дворкін, Л. Фуллер, Т. Оноре, Дж. Роулз, Ф. Гайєк, Дж. Ллойд та ін., в яких обґрунтовується ідея ціннісного виміру в праві, стверджується принцип нерозривного зв’язку права

і моралі в сучасному суспільному розвитку. Л. Фуллер, наприклад, стурбовано пише про те, що “ще не було часів, які могли б ясніше виявити безглуздість погляду, нібито право лише віддзеркалює факт узаконеної суспільної влади”. Так само не було ще часів, коли “небезпечність серйозного сприйняття цього погляду була більшою”, ніж нині [25, с. 149]. Р. Дворкін, критикуючи позицію “твердого” позитивізму, наголошує, що в нинішніх умовах “... правознавству ще доведеться вибудовувати містки між юридичною та моральною теоріями” [3, с. 35]. Прикметно, що про це говорить послідовник Х. Харта, неопозитивіст.

Нинішнє право покликане бути гуманістичним. Незрівнянно змінилася людина ери комп’ютерної культури, інформаційного суспільства – вона вимагає шани до себе як автономної істоти, здатної до самовизначення, а тому “кожний відступ від принципів внутрішньої моралі права є зневагою гідності людини як відповідальної особи”, – слушно акцентує Л. Фуллер [25, с. 154].

В постмодерному юридичному мисленні відчувається глибокий антропологічний поворот, розуміння невід’ємності права від людської самості, його взаємозв’язку з усім розмаїттям людської життєдіяльності. З огляду на це, критично-примусова функція права відходить на задній план, “сила /.../ перестала являти собою особливо важливий складовий елемент права”, – підкреслює Д. Ллойд [14, с. 49].

Сьогодні в плані реформування національної правової системи зроблено немало, але ще треба вирішити чимало проблем, – справедливо зазначають такі українські дослідники, як Н. М. Оніщенко, В. Опришко, Л. А. Луць, В. Шаповал, М. Козюбра, А. Заєць, П. Рабінович, Ю. Шемшученко, Ю. Оборотов, О. Ющик та ін. [20; 31; 16]. На передній план виходить такий аспект цієї проблеми як переорієнтація правової науки на соціальну цінність правової системи, забезпечення соціальної справедливості, свободи і правової рівності громадян.

Нова модель правової системи України має ґрунтуватися на найновіших досягненнях світової та вітчизняної не лише правової думки, а й всієї людинознавчої науки, на “всій сукупності знань” про людину і суспільство, як писав російський правознавець С. Муромцев [18, с. 31].

Нині в Україні реформа правової системи “пробуксовує”, надовго затягнулася в часі, тим самим пригальмувавши поступ українсь-

кого суспільства в напрямі демократичних перетворень. Це пов'язано з прорахунками у визначенні загальної стратегії розвитку України, невизначеністю соціальної складової реформ, неефективністю економічної політики, гальмуванням адміністративної реформи, складнощами політичної реформи тощо. Але є ще чинники й іншого плану. Реформаційні процеси у сфері права вимагають наукової розробки “відповідних орієнтирів, наукових понять та категорій, парадигм та концепцій”, що відображали б адекватно реалії життя, – підкреслює Н. М. Оніщенко. – “Не усвідомлена сьогодні актуальність теоретичного осмислення впливу соціокультурного чинника на становлення правової системи і зворотного впливу правової системи на соціокультурну сферу” [20]. Справді, українські правознавці проявили поки що мінімальну увагу до цього аспекту проблеми, помітних фундаментальних досліджень в цьому плані, на жаль, немає, за винятком одного-двох [29; 24].

Українська правова реальність тісно пов'язана з культурним чинником суспільного розвитку, із загальним рівнем розвитку культури суспільства, певною культурою поведінки його громадян як суб'єктів права, шкалою цінностей суспільства, культурою діяльності законодавця, судочинства, культурою мислення кожного пересічного суб'єкта права і всіх тих, хто творить закони і застосовує їх. “Норми права можуть змінюватися від розчерку пера законодавця, – писали Д. Рене та К. Жоффре-Спінозі. – Але в них немало таких елементів, які не можуть бути довільно змінені, поскільки вони найтісніше пов'язані з нашою цивілізацією, з нашим способом думання” [23].

Україна заявила про свій європейський вибір, взяла курс на ринкові відносини. Правова система Ради Європи ґрунтована на постмодерній інтелектуальній традиції, яка ввібрала в себе такі риси як: верховенство права, принцип антропоцентризму плюралістичного підходу (плюралістичної демократії, плюралізму методологічного, плюралістичності істини в праві, плюралістичності джерел права, плюралізм в правотворчості тощо), принцип інтерсуб'єктивності (“я” – інший), домінування приватноправового над публічно-правовим, доміанти особистісно-ціннісного підходу до права, логоцентр з такими поняттями та категоріями як: людина-особистість, творчість, свобода, право, справедливість, краса, добро, благо,

істина, плюралізм, унікальність, ідею невід'ємності моралі від права тощо.

Візьмемо для прикладу проблему захисту прав людини. Україна ратифікувала Європейську Конвенцію про захист прав людини та основних свобод 1950 року в 1997 році. Вирішення цієї проблеми здебільшого знаходить своє втілення в прецедентному праві Європейського Суду з прав людини, ґрунтованому на принципі плюралістичного підходу, властивого постмодерній інтелектуальній традиції. Україна хоч і підписала Конвенцію, проте її суддя керується у вирішенні проблем захисту прав людини насамперед правовою нормою, сформульованою сувереном, тобто законодавцем – в ній міститься право.

Наше національне законодавство, ґрунтоване на домінанті моноджерела права, не вважає прецедент формою права. Хоча норми нашої Конституції мають пряму дію і найвищу юридичну силу, українські судді, як правило, вирішуючи справу, роблять це на підставі “конкретизуючого” закону, а не прямої дії норм Конституції – принцип верховенства права, верховенства людини над державою та й просто антропоцентричний підхід поки що в нашій правовій реальності не прижилися. На жаль, як зазначає С. Шевчук, наша юридична наука залишена нам у спадщину з радянських часів, розглядає юридичну природу прав людини виключно з позитивістських позицій [28, с. 14], а отже, ґрунтована на модерній інтелектуальній традиції. Правова реальність України, як зазначалося, донині пронизана домінантою вищості закону від права. Правова система Європейського Союзу ґрунтована на ідеї цілком протилежній. Старій ліберальній ідеї про захист прав людини на підставі закону приходить на зміну експериментальна ідея про необхідність захисту прав людини від закону [28, с. 519], але на підставі конституційних або конвенційних норм про права людини.

Українська правова реальність не визнає, на жаль, принципу природних прав людини, а, отже, невідчужуваних прав – прав, які не надаються державою, а мають витoki поза державою. Домінанта моноджерела права, тобто норми, “автором” якої є держава, донині пронизує українську правову реальність, а тому в проблемі реалізації прав людини в Україні і захисту їх безпосередньо в суді є чимало складнощів.

Правова реальність Європейського Союзу ґрунтована на домінанті унікально-особистісного над державою, українська правова реальність, на жаль, за невеликим винятком, реалізується на домінанті загального, групового інтересу або держави над окремішнім, особистісно-унікальним.

Поскілки основоположні принципи, на яких ґрунтована правова реальність України виводяться з правової доктрини, стає зрозумілим, яка велика відповідальність за вихід із нинішньої кризи лежить на юридичній науці. Але вона також зазнає нині серйозної методологічної кризи, зумовленої комплексом причин, в т. ч. і теоретико-гносеологічного плану: нерозробленістю цієї проблеми у вітчизняному правознавстві, відсутністю аналізу в цьому напрямі зарубіжного досвіду, теорії і практики демократичного розвитку, правовий фетишизм, сліпа віра у всесильність закону як науковців-юристів, так і носіїв влади, нездатність подолати його на тлі зростаючого правового нігілізму. Хоча уже всередині 90-их років у вітчизняному науковому юридичному співтоваристві визріла думка, що соціальна цінність та ефективність здобутків правознавства визначається його методологічною обґрунтованістю [21, с. 19].

Чимало сучасних відомих українських правників акцентують на необхідності плюралістичного підходу до проблеми методу в юридичній науці [9; 12]. П. М. Рабінович слушно зазначає, що “роздержавлення” методології в юридичній науці, безсумнівно, плідний процес, який демократизує юридичну думку, “пошуки істини, вивільняє, стимулює дослідницьку енергію, дозволяє більш повно і всебічно осягнути предмет дослідження” [22, с. 24]. Справедливо наголошує на ідеї необхідності нового правового світогляду і нового, тобто адекватного нинішній ситуації як в Україні, так і поза її межами, правового мислення В. М. Селіванов [24, с. 391]. Носіями його мають стати і пересічний громадянин, і посадова особа. Його треба виробляти, – ним треба практично оволодіти через систему освітньої юридичної підготовки. Принцип плюралізації має бути застосований як до різноманітних правових проблем, так і до способів їх розв’язання. Суспільству треба здійснити перехід від тоталітарного правового мислення, може навіть від “доправового” мислення і свідомості тоталітарного суспільства до демократичного, плюралістичного, правового

мислення ринкового суспільства [24, с. 428-433].

Якщо зважати на те, що методологія правознавства – це основа створення і використання наукового апарату, за допомогою якого пізнаються і пояснюються закономірності виникнення і розвитку права як соціокультурного явища, то нескладно зрозуміти актуальність трансформацій методології правознавства від монометодології до поліметодологізму. Українським правознавцям, що користуються в основному класичною (модерною) методологією, ґрунтованою на раціональному та об’єктивістському підходах, належить пережити доволі складну духовну еволюцію, бо західна (європейська) методологія через не-класичну форму, тобто ґрунтовану на принципах свободи вибору та суб’єктивності, трансформувалася, як вище зазначалося, в постмодерну, посткласичну, ґрунтовану на принципах визнання нераціонального (ірраціонального) в праві, плюралізму та інтерсуб’єктивності (“я” – “інший”) [4, с. 15].

Методологія правознавства поряд з аналізом юридичного знання і безпосереднього процесу пізнання правової дійсності має поширюватися також і на онтологічну проблематику, пов’язану з уявленнями про правову реальність, які виходять за межі юридичної науки і вимагає для пояснення методів філософії, етики, тощо.

Сучасні українські правознавці наголошують на необхідності особистісно-ціннісного підходу до аналізу правової реальності [10] – це шлях до заперечення абсолютизації принципів об’єктивності і раціоналізму в пізнанні права і визнання принципу суб’єктивності та нераціонального, тобто можна стверджувати, що відбувається поступова адаптація елементів постмодерної інтелектуальної традиції до вітчизняного правознавства.

Звичайно, еволюція правознавства, як і будь-якої іншої галузі знання, повинна відбуватися поступово, без впадань у крайнощі. Трансформація модерної інтелектуальної традиції в постмодерну вимагає зваженого підходу. Не можна відразу заперечувати всю методологію модерну, мудріше, мабуть, буде вдатися до поєднання та взаємодоповнення обох традицій.

Інтелектуальна традиція є чинником, який сприяє запобіганню відриву правової реальності від соціальної дійсності. Щоб запобігти цьому відриву, право має бути пізнавальним і пізнаваним, воно має пізнавати само і має

бути пізнаним [8]. Правова система України стала на шлях реформування. Цей процес об'єктивний, необхідний. Трансформація його в русло постмодерної інтелектуальної традиції через підвищену гносеологічно-інтелектуальну напругу і юридичної еліти, і пересічних громадян прискорить адаптацію України до європейських міждержавних правових систем (Ради Європи, Європейського Союзу), виходу її на якісно вищий рівень розвитку.

Підсумовуючи сказане вище, можемо констатувати наступне:

1. Правова реальність, будучи невід'ємною складовою культури, відчуває на собі всі її впливи. Інтелектуальна традиція епохи або, що те ж саме, стиль мислення епохи впливають на правовий розвиток безпосередньо, а право дуже чутливо реагує на ці впливи;

2. Правова реальність континентальної системи формується під впливом основних домінант постмодерної інтелектуальної традиції, яка апелює до принципу плюралізму в питаннях розуміння права, істини в праві, методології права, витоків права, трактування функцій його, а також в правозастосуванні. Постмодерне правове мислення характеризується антропологічним підходом до права, звертанням до ціннісно-особистісного виміру тощо.

3. Під впливом постмодерної інтелектуальної традиції континентальна правова система втрачає характер “замкненої”, “відкривається”, впускаючи живе право. Це свідчить одночасно про зближення правових систем в умовах інтеграційних процесів в сучасній Європі.

4. У права є тільки одна мета – людина-особистість, її життя, свободи, приватний інтерес, її доля, безпека, творчість тощо. Попри всі проблеми, якими супроводжується початок реформування правової реальності України, є сподівання, що вищезгадана мета права стане і метою правового реформування в українському суспільстві. Змінюється світ, змінюється епохи, у кожній з яких свій дух. Його вбирає в себе інтелектуальна традиція, щоб втілити потім у різні форми реальності, в т. ч. і правовій. Україна стоїть на початку нової епохи, найважливішою ознакою якої є інша людина, порівняно з традиціоналістсько-соціалістичною українською людиною, і їй необхідна буде адекватна її духу і мисленню правова система. Буде жаль, якщо через якусь випадковість ця необхідність не здійсниться.

Звичайно, в межах однієї статті висвітлити повно і ґрунтовно підняту проблему доволі

складно. Ми розпочали її дослідження, усвідомлюючи, наскільки вона є багатоаспектною і складною. Хотілося б щоб вітчизняні науковці зацікавилися цією проблемою більш предметно, бо її дослідження в умовах Європейського вибору України не є надуманим.

Список літератури

1. *Гарпон А.* Хранитель обещаний. Суд и демократия. – М., 2004.

2. *Голоскоков Л. В.* Правовые доктрины: от древнего мира до информационной эпохи. – М, 2003.

3. *Дворкін Р.* Серйозний погляд на права. – К., 2000.

4. *Демидов А. И.* О методологической ситуации в правоведении. // Правоведение. – 2001. – № 4.

5. *Ивин А. А.* Интеллектуальный консенсус эпохи // Познание в социальном контексте. Сб. статей. Институт философии РАН. – М., 1994.

6. *Ивин А. А.* Теория аргументации. – М.: Гардарики, 2000.

7. *Козловський А. А.* Право як пізнання: Вступ до гносеології права. – Чернівці: Рута, 1999.

8. *Козловський А. А.* Гносеологічні та соціокультурні засади функціонування свободи як принципу права // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – 2002. – № 2. – С. 22-30.

9. *Козюбра М. І.* Методологічні проблеми юридичної науки // Проблеми правознавства. – 1992. – Вип. 52.

10. *Козюбра М. І.* Місце філософії права в системі суспільствознавства // Проблеми філософії права. – 2003. – Том 1.

11. *Козюбра М. І.* Принцип верховенства права у конституційному правосудді // Закон і бізнес. – 2002. – № 17.

12. *Костицький М. В.* Методологія пізнання української історико-правової дійсності // Вісник Львівського у-ту. – Серія “Юрид. науки”. – 1993. – Вип. 30.

13. *Лихолат І.* Раціональне та ірраціональне в праві. – Автореф. дис. ... к. ю. н. – К., 2001.

14. *Ллойд Д.* Идея права. – М., 2002.

15. *Лук'янець В. С., Соболев О. М.* Філософський постмодерн. – К., 1988.

16. *Луць Л. А.* Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України. – К.: В-во Ін-ту держави та права ім. В. М. Корещького НАН України. – 2003.

17. *Максимов. И.* Правовая реальность: опыт философского осмысления.

18. *Муромцев С.* Что такое догма права? – Москва, 1885.
19. *Оборотов Ю. М.* Філософія права і методологія юриспруденції // Проблеми філософії права. – Т. 1. – 2003.
20. *Оніщенко Н. М.* Правова система: проблеми теорії. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького ПАН України. – 2002.
21. Проблеми методології сучасного правознавства // Матеріали науково-практичної конференції 9-10 жовтня 1996 року, м. Київ.
22. *Рабінович П. М.* Наука філософії права: до характеристики предмета й методології // Проблеми філософії права. – 2003. – Том 1.
23. *Рене Д., Жоффре-Спинози К.* Основные правовые системы современности. – М., 1999.
24. *Селіванов В. М.* Право і влада в суверенній Україні: методологічні аспекти. – К., 2002.
25. *Фуллер Л.* Мораль права. – К., 1999.
26. *Цвайгерт К., Кетц Х.* Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. Т. 1. – М., 1998.
27. *Шевчук С.* Основы конституційної юриспруденції. – К.: Український центр правничих студій. – 2001.
28. *Шевчук С.* Порівняльне прецедентне право з прав людини. – К., 2002.
29. *Шишко В. В.* Культурологічні аспекти правотворчості. // Автореф. дис. ... к. ю. н. – К., 2004.
30. *Ющик О. І.* Галузі та інститути правової системи (міфи та реальність). – К.: Оріяни. – 2002.

В. М. Братасюк

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНАЯ ТРАДИЦИЯ ПОСТМОДЕРНА И ПРОБЛЕМЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЫ

В статье освещается вопрос влияния интеллектуальной традиции на развитие правовой реальности. Акцентировано на таких характеристиках интеллектуальной традиции постмодерна как: принцип плюрализма, интересубъективности, идея антропоцентризма, гуманизма, верховенства права и т.д. Утверждается идея необходимости глубинного реформирования правовой системы Украины. Изменение существующей интеллектуальной традиции в направлении сближения с постмодерным мышлением обусловит коренное реформирование правовой системы Украины.

V. M. Bratasyuk

THE POSTMODERN INTELLECTUAL TRADITION AND PROBLEM OF LAW SYSTEM REFORM IN MODERN UKRAINE

The article is considered the intellectual tradition influence at the law reality development. It's accented at such characteristics of postmodern intellectual tradition as: pluralism principle, anthropocentricities idea, humanity, law leadership, etc. The idea of deep reform of Ukraine law system is affirmed. The modern intellectual tradition change at the direction of approaching with postmodern law thing is stipulated deep reform of Ukraine law system.